

винні, фондові, трудові, а також затрати, пов'язані з використанням науково-технічного прогресу, повинні забезпечити в кінцевому підсумку не тільки відповідний випуск продукції, але й найбільшу ефективність одиниці їх витрат – оптимальну для існуючих умов, забезпечити конкурентоспроможність підприємств.

Відповідаючи при функціонуванні за кінцеві результати – випуск продукції, прибуток, рентабельність, обсяг реалізації, підприємства мають відносно різну структуру факторів, які забезпечують ці результати і різну ефективність окремих ресурсів. Одним із шляхів можливого і цілеспрямованого управління процесами формування ефективності виробництва є зміна структури виробництва, його організаційних форм, зокрема, створення малих підприємств, концернів, холдингів, фінансово-промислових груп, внаслідок чого відкривається більш широка можливість маневрування ресурсами і в зв'язку з цим зміною рівня індивідуальних показників ефективності підприємств.

При цьому істотну роль відіграють масштаби виробництва, оскільки можливі варіанти, коли при однакових відносних показниках, які визначають ефективність виробництва, маса продукту буде різною для різних варіантів структури виробництва. При однакових затратах капіталовкладень для забезпечення функціонування різних виробничих систем може бути різною їх віддача з урахування фактора часу.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що за критерії формування структури промислового виробництва можуть слугувати показники економічної ефективності, наприклад, ресурсної ефективності виробничої системи по одному з показників економічного ефекту (за його наявності), а інші, також можливі показники економічної ефективності, обмежувальних умов, виходячи із загальної економічної ситуації. Виділяючи основні із показників економічної ефективності які критерії для структурних реформуваль, можна отримати можливість достовірної оцінки наслідків структурної перебудови і вибору найбільш прийнятної варіанту удосконалення організаційних форм виробництва.

Таким чином, вирішення завдань формування структур виробництва пов'язане з пошуком рівня спеціалізації підприємств, забезпеченням конкурентоспроможного рівня показників ефективності, а також виведення відповідних показників технічного розвитку виробництва на рівень конкуруючих підприємств.

У виробничих і організаційних структурах значною мірою закладена можливість маневреності ресурсів, переспеціалізації виробництва, можливості здійснення у визначених напрямках технічної політики. Однак вимоги щодо швидкої адаптації виробничих систем в технічному і організаційних аспектах, їх мобільності повинні виконуватись при відносній стабільності виробництва, що повною мірою стосується і до структури виробництва. Сумнівною, наприклад, є щомісячна і щоквартальна їх зміна, яка спричинила б ускладнення договірних зв'язків між підприємствами, кооперованого постачання тощо. Такі зміни можуть передбачатись на короткотривалий період залежно від трансформації виробництва, коли існуюча структура потребує перебудови у зв'язку з тим, що вона стримує подальший розвиток виробництва і підвищення рівня його інтенсифікації та ефективності.

Література

1. Павленко Ф., Якубовський М. Підвищення конкурентоспроможності виробництва в країнах з перехідною економікою// Економіка України. – 1998. – № 11. – С. 42-50.
2. Афанасьєв В. Малий бізнес: проблеми становлення// Російський економічний журнал. – 1993. – № 2. – С. 59-66.
3. Богиня Д., Волинський Г. Структурна перебудова економіки і проблеми інвестицій// Економіка України. – 1997. – № 12. – С. 41-50.
4. Мягков П.А. Малые предприятия. – М.: Экономика, 1993.
5. Разумнова И.И. Мелкие фирмы в США// Экономика и управление. – М.: Наука, 1989. – 128 с.
6. Тимофеева О.Ф. О новой системе налогообложения малого предпринимательства// Деньги и кредит. – 1996. – № 4. – С. 53-56.
7. Ломакин В.К. Мировая экономика: учебник для ВУЗов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 727 с.
8. Економіка підприємства: Підручник/За ред. С.Ф. Покропівного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.

УДК 330.831

Інж. Ю.О. Самура – Львівська комерційна академія

ФІСКАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ: МАРЖИНАЛІСТСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Здійснюється науковий аналіз суб'єктивно-психологічної концепції фіскальних економічних систем. Аналізується співвідношення між прямими та непрямими податками. Розглядаються особливості фінансової теорії шведської школи. Досліджується принцип прогресивності в розвитку системи оподаткування.

Eng. Yu. Samura – Lviv Commercial Academy

Fiscal economic systems: marginal interpretation

Subject-psychological concept of fiscal economic systems is scientifically analyzed. Correlation between direct and indirect taxes is being analyzed. Peculiarities of financial theory of Swedish school being viewed. The principle of progress in the development of tax system is being analyzed.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ побудови фіскально-економічної системи внесли представники суб'єктивно-психологічної школи (маржиналізму). Згідно з цією теорією, вартість визначається суб'єктивно-психологічними факторами, тобто попитом і пропозицією. Маржиналістський напрям фактично звузив дослідження. Якщо класична політекономія аналізувала рух глобальних показників: валового національного продукту, національного доходу, фонду нагромадження та споживання, то суб'єктивно-психологічна школа звела основні економічні проблеми до рівноваги в умовах ринкової конкуренції, тобто по суті до мікрорівня.

Маржиналістські теоретико-методологічні принципи поступово були запозичені фінансовою наукою. Одним із перших для дослідження питань побудови фіскально-економічних систем їх застосував датський економіст А. Дж. Коен Стюарт. Маржиналістський постулат, згідно з яким гранична корисність доходу певної особи знижується в міру його зростання, нашою економістів, що досліджували теорію державних фінансів, на думку, що з принципу скорочення корис-

ності доходу можна вивести принцип прогресивності оподаткування. Разом з тим сам по собі принцип прогресивності оподаткування суперечить інтересам капіталу. А. Дж. Коен Стюарт піддав сумніву необхідність застосування принципу прогресивності. Він стверджував: "Закон, який має обґрунтувати прогресію, загальний закон зниження значення величини приросту доходу, нічого нам не говорить про рівень цього зниження. Прогресія не випливає із загального закону спадаючої корисності" [1, ст. 60]. На думку Коена Стюарта, прогресія не є обов'язковим наслідком скорочення рівня корисності в міру зростання доходу. Передбачивши, що корисність доходу знижується так само швидко, як збільшується дохід, він доводить: рівня "жертва" досягається шляхом пропорційного оподаткування. Стосовно ж особистих доходів, на його думку, необхідно математично розрахувати калькуляцію податкових ставок, тобто він пропонує запровадити неоподаткований мінімум та прогресивну шкалу ставок.

Ідеї маржиналістів оцінити однозначно досить важко. Адже в різних фіскальних системах є різним співвідношення між прямими та непрямими податками; різним є співвідношення між коштами, що спрямовуються на споживання, та коштами, що йдуть на нагромадження; різними є частки заробітної плати та прибутку у національному доході. Світовий досвід показує, що країни, в яких домінуюче становище займають непрямі податки, застосовують, як правило, пропорційне прибуткове оподаткування і, навпаки, в країнах, де провідну роль відіграють прямі податки, використовується прогресивне оподаткування. Цінною, на наш погляд, є також думка Коена Стюарта щодо запровадження неоподаткованого мінімуму та диференційованого оподаткування доходів громадян. Тобто, на відміну від класичних політекономів, які вбачали у побудові системи податків два принципи – фіскальної достатності та частково економічної ефективності, він виділяє також принцип соціальної справедливості (при цьому прямо не називаючи його).

Певний вклад у розвиток фіскальної теорії зробили представники шведської школи. Особливо цінною у цьому плані є праця відомого економіста К. Вікселля "Новий принцип справедливого оподаткування". У вказаній праці податки розглядаються не тільки як канали поповнення державних доходів, а й як засіб фінансування державних видатків. Автор, зокрема, пише: "Я застосовую сучасну концепцію граничної корисності та суб'єктивної вартості до суспільних послуг і податків індивідуальних осіб на ці послуги" [2, ст. 72]. На нашу думку, відкриття К. Вікселля у тому, що він уперше пов'язав податкові принципи з формою податкового управління, й насамперед із процесом парламентського затвердження податків.

Основні положення вчення К. Вікселля полягають у такому:

- прийняття податкових законів і розподіл фіскального тягаря має політичний характер. Оскільки "машина схвалення податкових рішень" перебуває в руках власників, питання фіскального плану, як правило, вирішуються проти волі великих груп населення;
- головними принципами справедливого оподаткування є принцип корисності й принцип рівності між вилученою вартістю у формі податку та її еквівалентом, отриманим у вигляді певних державних послуг;
- "... громадські підприємства... мають служити засобом, який забезпечує краще використання ресурсів, а не спричинювати введення непрямих податків [3, ст. 371]. Це означає, що на державні послуги потрібно встановлювати такі ціни, за

яких гранична виручка дорівнює граничним витратам, що дають можливість розширити збут державних товарів і послуг та забезпечити необхідними коштами функціонування державного сектора.

Більші податки мають сплачувати ті, в кого більші доходи. З огляду на це непрямі податки є найбільш несправедливими, оскільки, по-перше, дають можливість імушим класам по суті ухилитися від оподаткування; по-друге, скорочують споживання малозабезпечених верств населення.

На наш погляд, заслуга К. Вікселля в тому, що він поєднав маржиналістський підхід з теорією добробуту. Податки, на його думку, не повинні порушувати добробут соціальних груп населення. Низка державних програм може підвищити добробут незначному колу осіб, тому вони як споживачі державних товарів (послуг) мають сплачувати податки. Соціальні верстви населення, стосовно яких виникає сумнів щодо підвищення їхнього добробуту за рахунок державних послуг, доцільно звільнити від оподаткування. Але, якщо вони користуються цими послугами не сплачуючи податків, то їхні представники в парламенті надалі голосуватимуть за податки.

Проблема "безеквівалентності" обміну при сплаті податків залишається злободенною й до сьогодні. Адже при однакових доходах громадяни сплачують однакові податки, отримуючи при цьому різний еквівалент державних соціальних послуг. Тому переважна більшість вчених-економістів сходяться на думці, що податкам, як обов'язковим платежам на користь держави, притаманні такі ознаки, які відрізняють їх від понять "плата" чи "платіж":

- обов'язковість платежу;
- перехід права власності при системі податку;
- індивідуальна безоплатність;
- регулярність сплати [4, ст.11-13].

Ідеї Вікселля надалі розвивав його співвітчизник Е. Ліндаль. Головний лейтмотив його досліджень – аналіз вартісних аспектів державних послуг. Основне положення теорії Е. Ліндаля полягало в тому, що податки в руках держави є важливим засобом задоволення людських потреб і за їхньою допомогою можна змінити відносини приватної власності.

В його працях податки розглядаються як специфічна плата за державні суспільні послуги, при цьому вона становить мінімум, що дорівнює граничній корисності кожної суспільної послуги. На цій підставі був запропонований оптимальний критерій бюджетної політики, який визначається для кожного теоретичного суспільного товару й полягає у "підтриманні рівноваги між сумою граничних внесків його споживачів і сумою отриманих ними вигод" [5, ст. 49]. Концепція оптимальності суспільних товарів знайшла своє відображення в сучасних неокласичних теоріях. На думку Е. Ліндаля, "ціна на колективні, тобто суспільні, послуги має значну тенденцію до граничної корисності для кожної зацікавленої групи населення" [6, с.173]. Виходячи з цього, він робить висновок, що кожна людина може задовольнити свої потреби в суспільному товарі в розмірі грошової суми, яка вона має. Звідси випливає, що в галузі податків кожна з груп платників захищатиме свої інтереси. Та оскільки індивідуальні особи з різним майновим достатком мають різні інтереси, то, зрештою, встановлюється рівновага.

На нашу думку, помилка Е. Ліндаля в тому, що він пропонує вирішувати поставлену проблему рівноваги суто економічними методами. З цього приводу

американський економіст Б. Селінген зазначив: "... ціна на державні послуги складається почасти виходячи з безпосередньої зацікавленості окремих осіб, почасти виходячи з їхніх економічних можливостей, причому оцінка прямо пропорційна можливостям" [3, ст. 387].

Е. Ліндаль також намагався довести що всі політичні структури отримують певні вигоди від державних видатків, тому хоч би які політичні інтриги не виникали навколо суспільних товарів, вони необхідні всім, навіть тим, хто не сплачує податків. Природно, що такі ідеї мали утопічний характер. Той же Б. Селінген з цього приводу слушно зауважив: "... подібним твердженням явно бракувало реалістичності, оскільки вони передбачали певний волонтаристський порядок, за якого окремі особи зможуть взагалі не вносити ніяких коштів для фінансування урядових послуг" [3, ст. 398].

Водночас цінність наукових досліджень Е. Ліндаля, на наш погляд у тому, що в основу економічної рівноваги він поклав суб'єктивну корисність суспільного товару. Завдання фінансової політики, згідно його теорії, полягає в тому, щоб за допомогою раціональної податкової структури підтримувати пропозицію суспільних товарів на певному рівні попиту.

Література

1. **Cohen Stuart A. I.** On Progressive Taxation// Classics in the Theory of Public Finance/ Ed. by R.A. Musgrave & A.T. Peacockt N.Y.: St. Martin's Press, 1967.
2. **Wicksell K. A.** A. New Principle of Just Taxation// Cllassic in The Theory of Public Finance/ Ed. by R. A. Musgrave & A.T. Peacockt N.Y.: St. Martin's Press, 1967.
3. **Селінген Б.** Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968.
4. **Податкова система України:** Підручник/ Федосов В. М., Опарін В. М., П'ятаченко Г. О. та ін. – К.: Либідь, 1994.
5. **Лившиц А. Я.** Миражи капиталистического регулирования. – М.: Мысль, 1985.
6. **Lindahl E. P.** Just Taxation – A. Positive Solution// Classic in The Theory of Public Finance/ Ed. by R. A. Musgrave & A.T. Peacockt N.Y.: St. Martin's Press, 1967.

УДК 336.76

Інж. Ю.М. Джус – Львівська комерційна академія

ГРОШОВИЙ РИНОК В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІКАХ

Розкривається функціональна структура грошового ринку і визначається його місце в структурі національної економіки. Здійснюється наукова характеристика основних інструментів грошового ринку: казначейських векселів, депозитних сертифікатів, переуступлених угод, фінансових паперів, банківських акцептів, євродоларів і федеральних фондів. Аналізуються основні чинники впливу на ціну грошей.

Eng. Yu.M. Juice – Lviv Commercial Academy

Monetary market in contemporary economics

Functional structure of monetary market is being cleared out. Its place in the structure of national economic is being determined. Main instrument of monetary market are being scientifically characterized, for instance: obligations, certificates, contracts, financial acts bank accepts, euro dollars and federal funds. Main factors, which have an impact on the price of money are being analyzed.

Ринок грошей сформувався і набув сучасних рис у країнах з ринковою економікою. Ринок взагалі є системою товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем та продавцем, які включають механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюються на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції [1, ст. 281]. Грошовий ринок функціонально є складовою частиною національного ринку, особливість якого визначається специфікою товару. На ринку здійснюється купівля-продаж грошей та короткострокових грошових інструментів. Ринок грошей забезпечує взаємодію попиту на гроші і пропозиції грошей, що регулюється загальноринковими принципами. По-перше, сучасний ринок грошей є ринком цінних паперів, коли пропозиція грошей перевищує їх попит за фіксованим розміром процента. Такий ринок можна характеризувати як ринок позичальників, коли задоволення їх попиту визначає напрями розвитку грошових інструментів. Фінансові посередники постійно змушені розширювати і урізноманітнювати свої послуги, для того, щоб знайти нові джерела прибутку. По-друге, сучасний ринок грошей відрізняється високою конкуренцією, коли є можливість отримати гроші в розгалуженій мережі фінансових посередників. Привернути увагу покупців можливо шляхом створення більш сприятливих умов для своїх клієнтів. У розвинутих країнах національні ринки грошей відкриті для міжнародних фінансових інститутів, які постійно впливають на характер його функціонування. Основними об'єктами конкурентної боротьби є ціна на грошові інструменти, строки та розміри позичок. По-третє, грошовий ринок може ефективно функціонувати, коли інститути фінансових посередників захищені антимонопольною політикою держави.

Тенденція об'єднання та злиття капіталу є переважаючою на фінансових ринках, що постійно загрожує створити умови, в яких зникають ринкові стимули для розвитку. Тому, в країнах з ринковою економікою, регулювання та координація суб'єктів грошового ринку є одним із визначальних напрямів державної економічної політики. У відносини на грошовому ринку вступають практично всі учасники економічної діяльності, виступаючи позичальниками або кредиторами. У більшості випадків кожний учасник ринку грошей одночасно є позичальником та кредитором, використовуючи власні або позичені грошові інструменти. За своєю економічною природою сучасний ринок грошей є вторинним ринком цінних паперів, де функціонують грошові інструменти, які використовуються на певних секторах грошового ринку, і відрізняються за ліквідністю, терміном дії та ступенем ризику. Національні грошові ринки мають певні особливості у використанні грошових інструментів. Проте, в сучасній світовій економіці інструменти грошового ринку все більше розвиваються у напрямках, визначених найбільш розвинутими країнами, насамперед США [2, ст. 48].

Основними інструментами грошового ринку є:

- казначейські векселі (Treasury bills) є короткостроковими облігаціями і мають термін погашення до одного року. Казначейські векселі призначені для фінансування діяльності держави і не підлягають банкрутному ризику;
- депозитні сертифікати (Large certificates of deposit) є цінними паперами банків, високоліквідними, процентна ставка за якими не лімітована;
- комерційні папери, (commercial papers) є незабезпеченими короткостроковими облігаціями відомих фірм строком від одного року;